

הפקולטה למדעי היהדות

לשכת רב הקמפוס

דף שבועי

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמןפרשת במדבר, תשס"ח
מספר 758

איסור ראיית הקודש

לקראת סיום הפרשה מוזהרים בני קהת בשני איסורים חמורים: איסור נגיעה בארון הקודש ואיסור ראיית הקודש: "וְלֹא יָבֹאוּ לְרִאוֹת כְּבֹלַע אֶת הַקֹּדֶשׁ וְמָתוּ" (ד: כ). ופירש רמב"ן על אתר:

ור"א אמר כפשוטו, שלא יבאו לראות כאשר יוסר פרכת המסך ויגלה הארון, רק אחרי כן כאשר יכוסה יבאו לשאת אותו. ויהיה כבלע את הקדש, כאשר יוסר הבנין מעל הארון שהוא הקדש, מלשון 'בלע ה' ולא חמל' (איכה ב: ב), 'יחד סביב וְתִבְלַעֲנִי' (איוב י: ח). והנה הלויים מוזהרים שלא יגעו אל ארון הקדש ומתו רק בבדים ישאוהו, ועוד יזהירם שלא יבאו לראות כלל הסרת הבנין בעוד שיוריד אהרן את הפרכת, כענין 'כי ראו בארון ה' (שמו"א ו: ט). ויפה אמר. אבל ע"ד האמת טעם הכתוב, כי בעבור היות כבוד יושב הכרובים שם הוזהרו הלויים שלא יהרסו לראות את ה' עד שיורידו הכהנים את הפרכת, כי אז תראה הכבוד בחביון עזו, וישוב אל מקומו הראשון לקדש הקדשים, ויהיה כבלע את הקדש כפשוטו. והמשכיל יבין.

ה'חזקוני'¹ משתמש בביטוי מיוחד בפירושו על אתר: "כשמפריקין את המשכן והארון נגלה, אם יזונו עיניהם ממנו ימות". להלן נדון באיסור הזנת העיניים בקודש.² הביטוי: "הזנת העיניים" מופיע במשנה (מידות ד, ה):

¹ פרשן המקרא, המאה הי"ג, צרפת.

² עיינו בעיונים לספר במדבר, של נחמה ליכוביץ, ירושלים תשנ"ו, עמ' 36-39. דבריי מכוונים להיבטים נוספים על הנאמר שם.

ובפתחה של עליה היו שתי כלונסות של ארו שבהן היו עולין לגגה של עליה וראשי פספסין מבדילים בעליה בין הקדש לבין קדש הקדשים ולולין היו פתוחין בעליה לבית קדש הקדשים שבהן היו משלשלין את האומנים בתיבות כדי שלא יזונו עיניהן מבית קדשי הקדשים.

כאשר נוצר צורך לתקן את הכתלים של קודש הקודשים, היו מורידים את האומנים בתוך ארגזים בעלי שלוש דפנות דרך פתחים מיוחדים שהיו קבועים ברצפת העלייה. הפתח שלצד קודש הקודשים נשאר סגור, כדי שבעלי המלאכה "לא יזונו עיניהן מבית קדשי הקדשים". וכן בתלמוד הירושלמי (מסכת ביכורים פרק ב דף סד טור ג /ה"א): "עשו להם דבר של תקנה שלא יזונו עיניהן מבית קודש הקדשים".

וכך מסביר בעל "תוספות יום טוב"³ בפירושו למשנה דלעיל את הביטוי: "לשון הנאה כמזונות שמשביע עצמו ממראית נוי המלאכה ונהנה", כלומר כשם שהאדם האוכל נהנה מהמזון הנאה גשמית, כך הוא נהנה מראיית חפץ שבנוי בצורה נאה הנאה רוחנית. וכשם שהתורה אסרה ליהנות ממזון שלא התירה אותו לאכילה, כך היא אוסרת על הנאה רוחנית מראיית הקודש.

איסור ראיית הקודש הומחש בסיפור ארון ה' בעת שהותו בבית-שמש (שמו"א ו), בייחוד בעונש שניתן לתושבי המקום: "וַיִּיָּדָע בְּאֲנָשֵׁי בֵּית שֹׁמֵשׁ כִּי רָאוּ בְּאֲרוֹן ה' וַיִּיָּדָעוּ שְׂבָעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם כִּי הִפָּה ה' בְּעַם מִפְּנֵי גְדוּלָּהּ" (שם ו:ט). יהודה קיל מסביר בפירושו לפסוק (ב"דעת מקרא):
ראו את ארון ה' כשהוא מגולה, ללא כיסוי, ועל הארון השכינה שורה ועל כן המסתכל בארון כאילו מסתכל בשכינה, ונאמר: 'כי לא-יִרְאֶנִי האדם וחי' (שם' לג:כ).

המלבי"ם מדייק בלשון הכתוב: "כִּי רָאוּ בְּאֲרוֹן ה'", ראייה שאחריה ב' מורה על השגתה והפלאה בדבר וההשכלה במהותו... ורצה לומר שהביטו בו יותר מן הראוי ממיעות היראה והכבוד".

כלומר הם נענשו לא על ההבטה אלא בגלל משך זמן ההתבוננות שהעידה על זלזול בקודש. אך הוא מעיד על החטא שיש לו זיקה לחכמת הנסתר, כלומר החטא היה על התבוננות בדבר שאינו מותר לכל אדם ובכל מידה, אלא במידה נאותה למי שראוי לכך.

דברים ברוח זו מובאים בתוספתא במשל הידוע (חגיגה [ליברמן] פרק ב הלכה ה): "משל למה הדבר דומה? לפרדס של מלך ועלייה בנויה על גביו... על אדם להציץ ובלבד שלא יזין את עיניו ממנו".
מור' פרוף' יונה פרנקל מבאר את המשל ובין השאר מעיד:⁴

מי שעומד מחוץ לפרדס אינו רואה כלום מן הנעשה בפרדס... מי שבעלייה, מציץ, כלומר מביט במאמץ, לתוך הפרדס, אולי יראה משהו מן הקרוב למלך. גם בהצצה מן העלייה יש סכנה כי אסור לאדם לזון את עיניו בהצצה זאת, כלומר ליהנות איזו הנאה מן המראה, הנאה שהיא אינה לכבוד המאורע המיוחד של היראה הזאת. לא נאמר במפורש שהצצה מן העלייה יש בה סכנה, אבל יש בה אזהרה מפורשת שלא יזין עיניו.

לכן, כמסופר בתוספתא בהלכה הקודמת (ג), מבין הארבעה שנכנסו לפרדס "בן זומא הציץ ונפגע", משום שזן עיניו מן המראה. הגמרא מתייחסת לנושא בדברים הבאים (יומא, נד עא):

אמר רב קטינה: בשעה שהיו ישראל עולים לרגל, היו מגללין להם את הפרכת, ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה, ואומרים להן: ראו חייבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה. מתיב רב חסדא: 'ולא יבאו לראות כבלע אל הקדש'? ! אמר רב יהודה אמר רב: בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהם. אמר רב נחמן: משל לכלה, כל זמן שהיא צנועה בבית אביה היתה צנועה מבעלה, כיון שבאתה לבית חמיה אינה צנועה מבעלה.

השאלה מובנת מאליה: כיצד חשפו לעיני העולים את הכרובים כאשר פסוקנו אוסר זאת אפילו לבני קהת הלוויים העוסקים בקודש? ! ייחודם של הדברים בתשובת רב נחמן במשל הארוסה שנמשלו הוא: בעת הנדודים במדבר כאשר השכינה לא שכנה במקום קבוע, אסור היה לראות את הקודש, אולם בבית המקדש, במקום הקבע של ארון ה', הורשו לראותו. לדעת המאירי,⁵ בימי בית ראשון היו ישראל במעלה ראויה והיה אפשר להראות להם את הכרובים, אך לא כן היה בימי בית שני. הוא שאמרנו – ההתבוננות בקודש מותנית גם בדרגתו הרוחנית-מוסרית של המתבונן, אך גם האדם הנאות רשאי להציץ ובלבד שלא יזין עיניו בקודש.

יש מחלוקת בין רמב"ם לרמב"ן אם יש למנות את מצוות איסור ראיית הקודש עם תרי"ג המצוות אם לאו. הרמב"ן סבור שמשמעות הפסוק היא לדורות, ואילו הרמב"ם חולק עליו ("ספר המצוות", כלל שלישי):

ואמנם זולתנו טעה גם בעיקר זה ומנה – כשהיה נתון בדחק – 'לא יבאו לראות כבלע את הקדש וימתו'.

המחלוקת נמשכת אף בדורות שלאחר מכן. יש הטוענים שהאיסור נהג עד שנבנה בית-המקדש (רבנו אליקים) ומוכיחים מעונשם של אנשי בית שמש, ויש, כאמור, המונים את האיסור כאחת מתרי"ג המצוות, ואז לא ברור מדוע חשפו את הכרובים לעיני עולי הרגל (הגמרא ביומא). אם כן, לא בכדי כתב הרמב"ן בסיום פירושו שהבאנו לעיל "והמשכיל יבין".

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים

³ ר' יום טוב ליפמן הלר, פרשן המשנה, 1579-1654, פולין.

⁴ פרנקל י', סיפור האגדה – אחרות של תוכן וצורה, ת"א 2001, עמ' 328.

⁵ ר' מנחם בן שלמה המאירי, פרשן התלמוד, 1249-1315, ספרד ופרובנס.